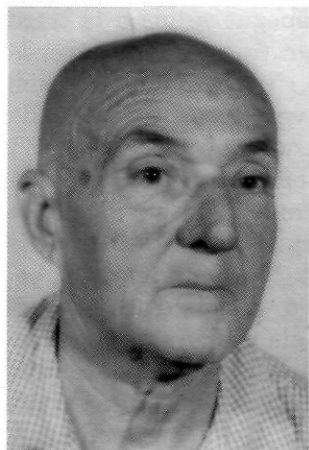

En el centenari de Jordi Juan Riquer, el primer novel·lista d'Eivissa: a propòsit de *Metges... o traficants?*

per Juan José Ortega Román

“...tot el poble eivissenc té el deure ètic de rehabilitar la seua memòria...” ha dit a propòsit del nostre escriptor Enric Ribes.

Nascut a Eivissa el 14 de setembre de 1905, en la coneguda Dalt Vila i en el si d'una família burgesa, Jordi Juan Riquer és un d'aquells exemples que combinen la seua faceta d'escriptor amb la de periodista i polític. Això no obstant, la seua inquieta personalitat li va provocar també una atracció per la carrera de Dret i, fins i tot, per la de Filosofia i Lletres, cosa que el va fer matricular en alguns cursos a la Universitat de València. Va ser en aquesta ciutat on les seues convencudes i prematures idees liberals el portaren a afiliar-se a Aliança Republicana i, posteriorment, a Acció Republicana per, des d'ella, donar el salt i encapçalar, a la seua tornada a l'illa el 1936, la direcció del setmanari *Proa* i del *Diario de Ibiza*. Així ho confessa Jordi Juan a M. Planells (1986, 196):

“...va arribar algú del Comitè per oferir-me la direcció del *Diario de Ibiza*. Bayo, mirant-me, em va dir: “Accepta!” I vaig acceptar. A l'endemà ja es va publicar sota la meua direcció.”

Com que no dubtam de les seues paraules, no arribam a entendre perquè en el *Catàleg de 100 anys de premsa diària de les Balears* de 1993, a l'espai dedicat al *Diario de Ibiza* (p. 43) i en oferir la llista de tots els seus directors, no es recull la figura de Jordi Juan Riquer i ni tan sols apareix esmentat com a col·laborador.

Al marge d'això, cal destacar que la seua evolució política havia estat tan vertiginosa i contundent que cap a 1928 ja s'havia aproximat a actituds de marcada tendència anarquista, si bé cal pensar que el seu anarquisme estava carregat més de llast teòric i intel·lectual que d'actiu i combatiu. No és cert, com planteja E. Marí (2001, 31), que “...bàsicament, l'hi va empènyer la militància republicana i esquerrana”. Aquella actitud ja l'havia abandonat. La seua mirada estava ara posada en l'anarquisme; la seua única bandera serà l'anarquista i no la republicana, com fins ara s'ha volgut creure. Tot i que la poesia la cultivà en menor mesura que la prosa, en el seu poema “No em deixeu” (1961) podem llegir:

“Tapau el meu cos
amb l'ensenyà amada.”

I transcrivim aquí les paraules que el propi Jordi Juan va dir a Jean Serra i que aquest molt amablement ens va regalar en unencontre que tenguérem fa uns mesos: “Com tu comprendràs, l'ensenyà amada és sa roja i negra de s'anarquisme”.

Després d'ocupar diferents càrrecs en Sanitat i en la Oficina de Premsa i Propaganda de la Generalitat de Catalunya, l'editorial *Proa* de Barcelona li publicà el 1937 l'única novel·la crítica que ens ha arribat: *Metges... o traficants?*, en la qual l'eivissenc critica obertament al gremi mèdic, concretament a aquells professionals que conceben la medicina com un negoci i que no mostren la més mínima

recança a l'hora d'enriquir-se fraudosament a costa dels malalts. La novel·la, a pesar del seu marcat caràcter de denúncia social, no està mancada d'elements psicològics i filosòfics.

Finalitzada la Guerra Civil, una vegada caiguda Catalunya, i com a conseqüència de les seues idees polítiques, Jordi Juan va patir presó durant catorze anys en un total de disset centres penitenciaris. Havia estat condemnat a mort en quatre ocasions. No hi ha en ell, però, vestigis de rancúnia envers els qui li feren mal al llarg de la seua vida. El seu destacat caràcter humanitari així com el seu particular sentit de la justícia —inculcat tal vegada, pel seu pare, Secretari del Jutjat d'Eivissa— el portà, fins i tot, a ajudar a aquells que necessitaren de les seues influències quan estava en les oficines del camp de concentració de Formentera, com ell mateix reconeix a Jean Serra (1985, 5):

“També vaig poder ajudar (...) molts comunistes i maçons que, gràcies a poder ocultar en s'informe lo que deia sa sentència, pogueren sortir en llibertat condicional. Com tots es informes passaven per ses meues mans, i jo sabia lo que passava quan sa sentència deia que era comunista o maçó, jo ho canviava per una altra cosa.”

Tenim poques dades de la seua vida: amb prou forces sabem que va haver d'impartir classes particulars i que, gràcies als seus coneixements de comptabilitat, va estar fent feina per Abel Matutes

Juan en una empresa de materials de construcció —existeix avui encara— anomenada Suministros Ibiza. Quan Josep Tarradellas era President de la Generalitat, el Govern català li va concedir una pensió per la seua antiga tasca en aquell organisme, la qual cosa li va suposar no tant un ajut econòmic com el sentiment satisfactori de veure's reconegut i recompensat moralment. Una satisfacció que va poder recordar fins a pocs mesos abans de la seua mort, ja que la seua prodigiosa memòria es va anar ressentint paulatinament. Va morir el 24 de setembre de 1987, dos anys després de perdre la vista. Paradoxalment —ironies de la vida— la seua ceguesa sembla que va tenir un efecte inversament recíproc entre els seus contemporanis i haver arrossegat amb ella una curiosa mudesa entorn a la seua persona i a la seua figura literària. En la necrològica publicada a l'endemà de la seua mort en el *Diario de Ibiza* (1987, 8), tan sols es pot llegir: "Jordi Juan Riquer. Va morir ahir dia 24 als 82 anys d'edat. A. C. S. La seua afligida germana Esther; nebot Antonio i demés família us comuniquen la trista nova i us demanen una pregària per la seua ànima. El funeral tindrà lloc avui divendres, a les dotze del matí, a l'església del Convent. Casa mortuòria: Velatoris de Pompes Fúnebres Ibiza, carretera San Antonio, Km. 1.800." Ens produeix un cert desconhort comprovar la ingratitude que freqüentment la pàtria petita té envers els seus fills. Ni una simple referència a la seua faceta d'escriptor, ni un esment de la seua tasca periodística, o, quan menys dels seus ideals, conviccions i activitats polítiques. Els dies següents a la seua mort ningú no se'n va fer ressò ni menys del seu caràcter humanitari i altruista. Afortunadament, ara, com proclama J. Serra (1992, 90), "...Sobre el nom i l'obra de Jordi Juan Riquer s'estengué un

vel de silenci que tot just es comença a alçar".

I és aquí on, modestament, entram nosaltres, perquè ens semblava injust que el nostre autor no figuràs, fins fa poc, en les històries de la literatura catalana o en els diccionaris d'autors catalans. Que honrós i merescut lloc hagués ocupat immediatament després del seu contemporani balear Sebastià Juan Arbó. N'hi havia prou amb donar una ullada a la premsa eivissenca de la dècada dels anys trenta; hi apareixen noms con Nar-

tes. Gràcies a aquest darrer començ el nostre periple. Però l'odissea viscuda fins a arribar a donar amb l'exemplar de *Metges... o traficants?* No ha estat una camí de roses.

Fa uns mesos, fullejant entre els llibres de l'adolescència, ens topàrem amb l'esmentada entrevista. En ella es parlava de la novel·la en qüestió i, fins i tot, d'altres tres més, avui perdudes. La primera es titulava *La família de Botino*. Escrita abans de la Guerra Civil, recreava una sèrie de fets criminals escaiguts a la Pitiüsa major cap a 1830. Jordi Juan Riquer li explica a M. Planells (1986, 190):

"Tot va començar perquè el meu pare era secretari del Jutjat i es va trobar una causa antiga sobre l'assassinat d'un capellà i del seu criat. (...) Vaig a dir-te una cosa: jo vaig prendre aquella història real i la vaig novel·lar."

De la segona n'ignoram el títol, encara que molt probablement es deia *El Buen Jesús*, a causa del nom amb el que era conegut el protagonista per la seua bonhomia. En un palmari intent maniqueista, de clara i marcada decantació personal, el protagonista resulta ser un barber mallorquí que combrega, curiosament, amb les idees de l'anarquisme. Per a més inri, són justament els matons feixistes els que el torturen i que el porten a un estat d'extenuació proper a l'al·lucinació que

el fa creure el fill de Déu clavat a la creu. La degué concebre J. Juan Riquer com una novel·la de tesi? El cert és que alguna cosa autobiogràfica sí tenia la novel·la. I, encara que amb una altra sèrie de pressupostos, no podem evitar tenir present la novel·la *San Manuel Bueno, mártir* (1933) de Miguel de Unamuno (1864-1936); no debades era un dels seus tòtems literaris... Una vegada escrita, Jordi Juan la va donar a llegir a Gabriel Fuster Mayans (Gafim) (1913-1977); Manuel Sorà (1901?-1981) no va tenir tanta sort,

cís Puget i Viñas, Antoni Planells o Vicent Ferrer Guasch entre d'altres. I per suposat Jordi Juan Riquer. Comprovam amb satisfacció que el *Nou Diccionari de la Literatura Catalana*, en la seua edició de l'any 2000, sí recull ja el nostre autor. Però pràcticament havia passat inadvertit, si exceptuam unes quantes notes concretes del poeta i crític argelià-eivissenc Jean Serra i una entrevista que Mariano Planells li va fer al nostre escriptor i que va aparèixer publicada en el llibre *Ibiza, la senda de los elefan-*

ja que només va poder llegir un capítol que se salvà de casualitat.

La tercera era *Passió nefanda*, de què amb prou forces en va esbossar la trama: la història d'un pres polític casat i amb tres filles que s'enamora d'un jovenet que estava empresonat amb ell... Tot sembla apuntar que la novel·la tenia caire d'assaig psicològic sobre l'homosexualitat ocasional o condicionada per les circumstàncies: una manifesta aproximació als pressupostos eticofilosòfics orteguians? Encara que el mateix escriptor reconeix no haver passat per experiències semblants, sí confessa haver viscut, llegit i tingut una àmplia cultura sexual. Basada en aquesta part de realitat, torna novament a recerar un univers imaginari, amb la prudència que es dedueix de les paraules que ell mateix va confessar a M. Planells (1986, 190): "...la imaginació s'ha de fer curt perquè és la boja de la casa."

A pesar que tot aquest material i algunes notes sucumbiren al poder destructiu de la guerra, *Metges... o traficants?* Va veure la llum i va tenir una notable repercussió a l'època, amb tot un desplegament de mitjans publicitaris (pòsters, per exemple) digne de la més poderosa campanya de màrqueting... El resultat: exhaurida la primera edició. Perquè sembla ser que la novel·la va resultar escandalosa, no tant pel llenguatge utilitzat com per l'abundància de depravacions que podem trobar-hi, tal com ens refereixen E. Prats i I. Marí (1999, XVIII). Si a això li sumam el fet que es publicàs a Barcelona i que l'escriptor fos molt popular en l'època, no acabam d'entendre el silenci a què ha estat sotmès durant tants d'anys, més encara si tenim present que col·laborava en diaris del calibre d'*Última Hora*, *Solidaridad Obrera* o *La veu de Catalunya*, en els quals, gràcies al seu bilingüisme, escrivia tant en castellà com en català el mateix article. Encara és més sorprenent que un crític com Josep Maria Llopart, posem per cas, no l'inclogui ni en *La literatura moderna a les Illes Balears* ni en *La narrativa a les Illes Balears*. Ni una simple menció.

Sembla ser que *Metges... o traficants?* va ser redactada en tres mesos; això no obstant, el procés de la seua gestació havia durat uns quants anys: els que va estar al front de l'hospital de Dalt Vila i de la Inclusa d'Eivissa com a director, des de 1933 fins a setembre de 1936. A aquest fet cal afegir la gran inclinació lectora d'obres de medicina forense, psiquiatria, conductes sexuals... L'amalgama d'aquests dos factors anà configurant el particular cosmos que se'ns descriu a la novel·la. Així va anar neixent l'obra perquè, com el mateix J. Juan Riquer reconeix en l'entrevista de M. Planells (1986, 188), "...el cervell reuneix dades i un bon dia... pum!" I si bé a *Passió nefanda*, Riquer deixava entreveure una certa actitud comprensiva i tolerant davant una de les opcions sexuals de l'ésser humà, a *Metges...* advoca per una concepció liberal i normalitzadora del tema de la prostitució. Per a Jordi Juan no semblen existir tabús a l'hora d'abordar la qüestió. Les prostitutes adquireixen, així, un paper rellevant en la novel·la, precisament per aquest tractament humà que reben. Que lluny estam ja d'obres com *La professió de Cashel Byron* (1882), de l'irlandès George Bernard Shaw (1856-1950) en la qual l'anomenat "ofici més antic del món" és considerat una veritable lacra social. Tampoc no sembla tenir el més mínim repar a l'hora de referir-se amb tota naturalitat a substàncies estupefaents com la cocaïna o la morfina, freqüentment utilitzades en medicina. Aquests dos fets, entre d'altres, fan del nostre escriptor un autor completament actual i —per què no dir-ho?— en certa manera avançat al seu temps. Les seues idees liberals i progressistes, la seua valent gosadia, en definitiva, fan que nosaltres advoquem per atorgar-li una privilegiada posició dins de la literatura catalana contemporània.

En aquest any 2005 es compleixen cent anys del naixement de J. Juan Riquer. El que nosaltres pretenem amb aquestes línies és, en la mesura del possible, donar a conèixer la figura i l'obra de l'escriptor eivissenc al major nombre de lectors possible.

Des de la Universidad Complutense de Madrid estam treballant perquè la traducció de la seua novel·la vegi la llum aviat. Serveixin aquestes línies com a bestreta del que pretén ser la corresponent edició crítica. Com a eivissenc, només em queda esperar que crítics, literats i escriptors de llengua catalana no s'oblidin de J. Juan Riquer i que honrin la seua memòria amb quantes contribucions literàries puguin. Inst les institucions insulars i governamentals que facin el que estigui en les seues mans per a que el nom i l'obra d'aquest eivissenc tenguin la major repercussió possible en l'àmbit català i castellà. Que Jordi Juan Riquer sigui profeta en la seua terra. És el menys que podem fer per a ell. Moltes gràcies. ■

BIBLIOGRAFIA

- AUTORS DIVERSOS 2000 *Nou diccionari de la literatura catalana*, Barcelona: Edicions 62.
- Diario de Ibiza, "Necrològica de Jordi Juan Riquer" (25 de setembre de 1987), p. 8. Eivissa.
- LLOMPART, J. M. 1964 *La literatura moderna a les Balears*. Mallorca: ed. Moll.
- LLOMPART, J. M. 1992 *La narrativa a les Illes Balears*. Mallorca: ed. Moll.
- MARÍ, E. 2001 "Notes biogràfiques" de Jordi Juan Riquer, a *Rebel·lia*, p. 29-34. Mallorca: Edicions Can Sifre.
- PLANELL, M. 1986 *Ibiza, la senda de los elefantes (volumen II) La aventura mediterrànea*. Barcelona: Ediciones Obelisco.
- PRATS GARCIA, E. - MARÍ MAYANS, I. 1999 "Introducció" a *Metges... o traficants?* (edició facsimil), p. VII-XXVI. Eivissa: Res Pública Edicions.
- RIBAS, E. 1987 "Figures" a *Es Vedrà i es Vedranell*, núm. 56. Eivissa.
- SA NOSTRA [ed.] 1993 *Catàleg de 100 anys de premsa diària a les Balears*, Palma: Hora Nova.
- SERRA, J. 1985 "Jordi Juan Riquer" a *Es Vedrà i es Vedranell*, núm. 28, p. 4-5. Eivissa.
- SERRA, J. 1992 "Memòria literària de Jordi Juan Riquer" a *Caps de fil*, p. 15-18. Eivissa: Ed. Mediterrània.
- SERRA, J. - MARÍ, I. 1984 *La nostra pròpia veu. Introducció a la literatura de les Pitiüses (Història i textos)*. Eivissa: Institut d'Estudis Eivissencs.